

Dr hab. Justyna Danielewicz, prof. UŁ
Katedra Zarządzania Miastem i Regionem
Uniwersytet Łódzki

Recenzja pracy doktorskiej Pani mgr Justyny Wieczerek pt.: „*Wykorzystanie potencjałów rozwojowych Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot*” napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Iwony Sagan.

1. Podstawa formalna sporządzenia recenzji

Podstawę formalno-prawną przygotowania recenzji stanowi pismo Zastępcy Przewodniczącej Rady Dyscypliny Geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna dr. hab. Tadeusza Michalskiego profesora Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 21.04.2021 r. będące prośbą o opracowanie recenzji rozprawy doktorskiej Pani mgr Justyny Wieczerek.

2. Dobór tematu, cele i pytania badawcze

Temat podjęty w rozprawie jest niezwykle aktualny zarówno z punktu widzenia teorii jak i praktyki kształtowania procesów rozwojowych w obszarach metropolitalnych. Przy terytorialnym podejściu do rozwoju, krytycznym czynnikiem determinującym polityki rozwoju jest skoncentrowany w obszarach funkcjonalnych kapitał terytorialny, który decyduje o potencjale rozwoju danego terytorium. Aby można było planować i wdrażać strategię rozwoju obszarów metropolitalnych konieczna jest wnikliwa diagnoza posiadanych zasobów, potencjałów oraz problemów i powiązań zachodzących między nimi. Jest to punkt wyjścia do formułowania zintegrowanych strategii rozwoju, które łączą sferę gospodarczą, przestrzenną i środowiskową. Autorka za główny problem badawczy uznała *znalezienie i przeanalizowanie najważniejszych zasobów i potencjałów oraz stopnia ich nierówności w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot*, co skłoniło Ją do postawienia trzech pytań badawczych:

1. Jak wygląda struktura hierarchiczno-funkcjonalna obszaru metropolitalnego i jak rozmieszczone są jego główne zasoby?

2. Jak duże są nierówności wewnątrz obszaru metropolitalnego?
3. W jaki sposób badać przestrzenie metropolitalne, wewnętrznie powiązane, lecz autonomiczne?

W oparciu o pytania badawcze zostały sformułowane następujące cele pracy:

1. Cel poznawczy: przeanalizowanie struktury hierarchiczno-funkcjonalnej Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot oraz charakterystyka relacji rozmieszczenia a wykorzystania jego potencjałów rozwojowych.
2. Cel teoretyczny: zastosowanie teorii ekonomii rozwoju Hirschmana do wyjaśnienia mechanizmów narastania nierówności wewnątrz obszaru metropolitalnego.
3. Cel metodyczno-aplikacyjny: wskazanie koncepcji modeli grawitacji i potencjału jako użytecznych narzędzi w badaniu przestrzeni metropolitalnych.

Wątpliwości budzi pytanie pierwsze oraz sformułowanie celu poznawczego. Autorka ujmuje razem dwa typy powiązań: hierarchiczne i funkcjonalne. O ile powiązania funkcjonalne w przypadku obszaru metropolitalnego z całą pewnością występują i mogą być przedmiotem analizy, to wyjaśnienia wymaga co Doktorantka rozumie przez strukturę hierarchiczną. Czy chodzi o zależności formalne, czy też o miejsce w systemie osadniczym, gospodarczym, społecznym itp.? Jeśli chodzi o „charakterystykę relacji rozmieszczenia”, to należałoby doprecyzować czego dotyczy to rozmieszczenie; potencjałów, gmin, funkcji?

Pozostałe pytania i cele są sformułowane w sposób jasny i zrozumiały.

Autorka postawiła również tezę, iż *planowanie strategiczne jest kluczowe do wykorzystania i umiejętnego powiązania zasobów endogenicznych obszaru i może nie tylko doprowadzić do efektu synergii, ale także pozwala na monitorowanie i minimalizowanie nierówności*. Teza ta nie budzi żadnych wątpliwości.

3. Ocena struktury i zawartości merytorycznej pracy

Osiągnięciu celów pracy i poszukiwaniu odpowiedzi na pytania badawcze podporządkowano strukturę pracy. Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Podstawowe rozważania ujęto w pięciu rozdziałach logicznie ze sobą powiązanych, z których trzy pierwsze mają charakter teoretyczny. Układ poszczególnych rozdziałów jest logiczny i wynika z przyjętego celu pracy.

Wstęp Doktorantka rozpoczęła od krytyki pojmowania przez decydentów zrównoważonego rozwoju oraz umiejętności dostrzegania posiadanych zasobów. Dalsze rozważania dotyczące technik realizowania inwestycji jako narzędzia wdrażania strategii można by pominąć, ponieważ na tym etapie niczego nie wnoszą. W pierwszej części wstępu

widać brak spójności między poszczególnymi akapitami. Autorka przeskakuje od jednych zagadnień do kolejnych bez logicznego uzasadnienia (np. na s. 6 najpierw pisze o inwestycjach, następnie o dobrach wspólnych, po czym przechodzi do ekonomii rozwoju, o której właściwie tylko wspomina).

Zdecydowanie bardziej uporządkowany jest fragment poświęcony celom pracy. Doktorantka jasno określiła problem badawczy, postawiła pytania badawcze, zdefiniowała cele pracy oraz postawiła tezę. Wszystkie te elementy zostały określone właściwie (pomijając wątpliwości jakie budzi sformułowanie celu poznawczego). Następnie omówiła zakres przestrzenny prowadzonych badań i zawartość merytoryczną poszczególnych rozdziałów oraz wyjaśniła skąd czerpała dane do badań. We wstępie zabrakło mi jasnej informacji odnośnie do metod badawczych zastosowanych w pracy. Niemniej jednak Autorka o nich wspomniała przy objaśnianiu struktury pracy, której elementem jest rozdział stanowiący opis zastosowanych metod.

Rozdział pierwszy pt. „Zagadnienia terminologiczne” rozpoczyna się od podrozdziału 1.1. „Pojęcia, cechy i funkcje obszarów metropolitalnych”, w którym Autorka wyjaśnia różne podejścia do definiowania obszarów metropolitalnych. W jednym z nich – o charakterze administracyjnym- pisze, iż obszar zurbanizowany jest strukturą „opartą na zapisach statutów poszczególnych gmin” (s. 12). Tymczasem, jeżeli mówimy o jakiejś strukturze administracyjnej, to odnosimy się do jednostki terytorialnej ustalonej na szczeblu centralnym, który decyduje o sposobie podziału kraju na mniejsze jednostki administracyjne, w tym na obszary metropolitalne. Trudno zatem twierdzić, że obszar zurbanizowany (wykraczający poza granice jednej gminy) opiera się na zapisach statutów jednostek wchodzących w jego skład. Bardzo ciekawy jest przegląd definicji obszarów metropolitalnych zamieszczony w formie tabeli, ze wskazaniem najistotniejszych cech, na które poszczególne definicje kładą nacisk. Szkoda, że definicje obcojęzyczne nie zostały przetłumaczone na język polski, gdyż potencjalnie mogą być niezrozumiałe dla potencjalnych czytelników. Przytoczone definicje, które Autorka uznała za niezadowalające z punktu widzenia prowadzonych przez Nią badań, pozwoliły na sformułowanie własnej definicji obszaru metropolitalnego, co jest niewątpliwym atutem pracy. W kolejnym podrozdziale 1.2 sugerowałabym zmianę tytułu na „Formy organizacyjne obszarów metropolitalnych”, co lepiej odzwierciedli treść tej części pracy, gdyż Autorka dokonuje przeglądu form zarządzania obszarami metropolitalnymi w różnych krajach Europy, natomiast nie odnosi się ani do uwarunkowań prawnych, ani planistycznych. W części 1.3 Doktorantka słusznie wskazuje na słabość polskich obszarów metropolitalnych, które w większości dopiero się kształtują, w porównaniu z podobnymi układami na świecie czy w

Europie. Cenne jest też krytyczne spojrzenie na rankingi obszarów metropolitalnych i stosowane w nich kryteria. W rozdziale 1.4. zostały przedstawione narzędzia współpracy metropolitalnej, które zostały podzielone na instytucjonalne i instrumentalne. Nazwa „narzędzia instrumentalne” budzi wątpliwości, ponieważ instrument to synonim terminu narzędzie, a zatem mamy do czynienia ze swoistym pleonazmem. Patrząc na instrumenty, które mieszczą się w tej kategorii sugerowałabym zaliczyć je do grupy instrumentów planistycznych. Zabrakło też chociaż krótkiej charakterystyki poszczególnych narzędzi, natomiast pojawiły się definicje rozwoju, które stanowiły dla Autorki punkt wyjścia do rozważań na temat nierówności w obszarach metropolitalnych zawartych w podrozdziale 1.5. Podjęte przez Autorkę wątki są jednak natury bardzo ogólnej, dotyczą głównie różnic w możliwości inwestowania i kreowania rozwoju w krajach bogatych i biedniejszych oraz krytycznego podejścia do założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju. Zdecydowanie zabrakło jakichkolwiek odniesień do sytuacji w obszarach metropolitalnych, podczas gdy literatura poświęcona różnego typu nierównościom w obszarach funkcjonalnych miast jest bogata.

Rozdział drugi pokazuje pozycję Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot (OMGGS) w sieci powiązań zarówno krajowych jak i międzynarodowych. Interesujący jest przegląd dokumentów o charakterze analityczno – strategicznym sporządzanych dla obszaru funkcjonalnego Trójmiasta, które sięgają nawet roku 1948 oraz inicjatyw współpracy podejmowanych przez JST powiązane ze sobą funkcjonalnie. W tab. 6 chyba błędnie została podana data ostatniego dokumentu. Zapewne chodzi o przełom XX i XXI w. a nie XIX i XX.

Autorka dokonuje w tej części delimitacji obszaru badawczego uzasadniając ją potrzebami zastosowania w badaniach modelu potencjału, który zakłada ciągłość przestrzenną. stosowanej metody badawczej, także przyjętą delimitację należy uznać za słuszną.

W ostatnim podrozdziale zostały zaprezentowane cele strategiczne, do osiągnięcia, których mają przyczynić się projekty zaplanowane do realizacji w ramach ZIT, dla których Stowarzyszenie jest Instytucją Zarządzającą. Warto w przyszłości te rozważania uzupełnić o krytyczną ocenę Autorki pod kątem adekwatności celów i projektów do zdiagnozowanych potrzeb.

Rozdział trzeci pt.: „Modele potencjałów” koncentruje się na zastosowanych przez Doktorantkę metodach badawczych oraz kluczowej dla pracy koncepcji modeli grawitacji i potencjału. Autorka na wstępie uzasadnia dobór modelu potencjału jako metody badawczej oraz przytacza liczne odniesienia do literatury opisującej wcześniejsze badania przeprowadzone z jego wykorzystaniem. Oprócz licznych zalet tej metody jest również świadoma pewnych ułomności, jakie jej towarzyszą (np. niemożność opisanego modelu w sposób

statyczny). W kolejnym podrozdziale – 3.3. zaprezentowany został schemat postępowania badawczego. Autorka właściwie dobrała metody badawcze wykorzystując, oprócz modelu potencjału, metodę desk research i analizy treści strategii gmin wchodzących w skład OMGGS. Pewne nieścisłości można dostrzec analizując tab. 9 oraz ryc. 14. W tabeli przedstawiono wskaźniki, pochodzące z BDL, na podstawie, których obliczono modele potencjału, natomiast na rycinie ukazującej składowe skumulowanego potencjału wskazano dużo więcej zmiennych. Na podstawie dotychczasowych rozważań trudno stwierdzić jakie zmienne zostały ostatecznie uwzględnione w modelu. Wprawdzie lektura kolejnego rozdziału pozwala stwierdzić, iż były to zmienne z tab. 9, ale wówczas nasuwa się pytanie czy zostały uwzględnione w modelu zmienne ukazane na ryc.14, a jeżeli tak, to które. Doktorantka niepotrzebnie powtarza sposób interpretacji potencjału (s. 58), który już wyjaśniła w podrozdziale 3.2 na s. 55.

Reasumując, rozważania zawarte w rozdziałach teoretycznych 1-3 uważam za wartościowe i stanowiące dobry teoretyczny i sytuacyjny kontekst dla przeprowadzonych badań empirycznych, chociaż w kilku punktach wymagają wyjaśnienia. Autorka interpretuje źródła w sposób rzetelny i przekrojowy, co pozwala na kompleksowe ujęcie omawianych zagadnień. Zawarte treści potwierdzają dobrą znajomość problematyki, a także doboru i selekcji źródeł oraz umiejętność analizy i syntezy prezentowanych koncepcji.

Kolejne rozdziały stanowią rezultat własnych badań empirycznych Autorki, przedstawiają wyniki zrealizowanych prac badawczych ukierunkowanych na realizację celu pracy.

Rozdział czwarty, najobszerniejszy w całej pracy, liczy aż 79 stron, zawiera szacunki różnych typów potencjałów. Pewne wątpliwości budzi jego tytuł „Oszacowanie modeli potencjałów dla...”, właściwszy wydaje się być tytuł „Oszacowanie potencjału Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot”, gdyż to właśnie modele wykorzystywane są do przeprowadzenia takich szacunków, a nie one same są szacowane. Ten błąd pojawia się również w innych częściach pracy (np. tab.9).

Autorka, bazując na zmiennych zaprezentowanych w roz. 3, oszacowała 26 potencjałów w czterech sferach: ludność i polityka społeczna, gospodarka, zagospodarowanie przestrzenne oraz jakość i warunki życia. Rozkład poszczególnych potencjałów w gminach OMGGS czytelnie przedstawiła na mapach. Wskazane byłoby doprecyzowanie legendy do map, ponieważ poszczególne kolory nie zostały przyporządkowane do przedziałów, lecz określone jako mniejsze lub równe. Tym samym w bardziej licznych kategoriach mieszczą się wszystkie obserwacje mniej liczne. Rozkład potencjałów uzupełniony jest analizą przyczyn i skutków, uwzględniającą również uwarunkowania zewnętrzne w stosunku do analizowanego obszaru

(np. migracje). Analizując świadczenia z pomocy społecznej Doktorantka zauważa, że liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne do roku 2015 spadała, natomiast potem zaczęła rosnąć. Jako przyczynę takiego stanu rzeczy wskazała zmiany liczby ludności (s. 69). Sądzę, że główną przyczyną jest uruchomiony od roku 2016 program 500+, w wyniku którego ze świadczeń korzystają rodziny wcześniej do nich nieuprawnione. Tak więc rozkład potencjału w tej sferze zależy również od uwarunkowań zewnętrznych.

Należy zwrócić uwagę na precyzyjne wyrażanie swoich myśli. Na s. 70 Autorka analizując rynek pracy myli podaż pracy z popytem na pracę. W tab. 11 brakuje jednostek. Na s. 95 pisze: „wpływ potencjału Gdańska na gminy ... , wyrażony modelem potencjału”. Jest to tautologia, jeszcze raz podkreślam: model potencjału nie służy wyrażeniu tegoż potencjału tylko jego ocenie.

W tab. 13 została podana przeciętna liczba osób na 1 izbę, a nie liczba izb przypadająca na 1 osobę, w związku z czym informacje w tabeli są nielogiczne.

Pomimo powyższych uchybień, tę część dysertacji uznaję za bardzo wartościową. Lektura rozdziału pozwala stwierdzić, iż Doktorantka wykonała olbrzymią pracę licząc tak wiele różnych potencjałów. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż nie tylko dokonała analizy pojedynczych potencjałów, ale również zwraca uwagę na wzajemne zależności, np. zauważa, iż potencjał w zakresie liczby zabytków nie pokrywa się z potencjałem infrastruktury turystycznej wyrażonym liczbą miejsc noclegowych. Szczególnie interesujące są obserwacje potencjałów w zakresie planowania przestrzennego, które jasno wskazują na sposób prowadzenia polityki przestrzennej przez poszczególne gminy OMGGs i brak jakiegokolwiek koordynacji procesów rozwoju w skali całego obszaru. Olbrzymim atutem tego rozdziału jest ukazanie uzyskanych wyników w szerszym kontekście. W przypadku większości potencjałów Autorka analizując ich rozkład wewnątrz badanego obszaru odwołuje się do uwarunkowań zewnętrznych o charakterze prawnym, politycznym czy ekonomicznym, które mają wpływ na uzyskane wyniki. Świadczy to o Jej biegłej znajomości bardzo szerokiej problematyki od planowania przestrzennego, poprzez politykę mieszkaniową państwa, po kwestie związane z polityką społeczną.

Rozdział piąty pt.: „Niewykorzystane zasoby rozwojowe, rekomendacje oraz ich implikacje dla polityki rozwoju Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot” stanowi zwieńczenie badań przeprowadzonych przez panią mgr Justynę Wieczerek. Rozpoczyna się on od oszacowania całkowitego potencjału rozwojowego obszaru uzyskanego poprzez zsumowanie potencjałów cząstkowych wyliczonych w poprzedniej części rozprawy. Autorka pisze o „sumie wszystkich map”. Właściwsze jest określenie suma wszystkich potencjałów,

ponieważ to one są agregowane, zgodnie ze wzorem przytoczonym na s. 54. Uzyskana tą metodą mapa pozwala na wyróżnienie w ramach OMGGS pięciu stref, które wyraźnie różnią się między sobą. Są to rdzeń obszaru, gminy sąsiadujące z rdzeniem, ośrodki submetropolitalne, obszary o niskim potencjale rozwoju oraz tereny peryferyjne. W dalszej części rozdziału Doktorantka wyjaśnia przyczyny zidentyfikowanych nierówności rozwojowych. Za najistotniejsze uznała niski kapitał ludzki, który nie jest w stanie wykorzystać możliwości pojawiających się w otoczeniu gminy oraz dużą odległość od rdzenia obszaru.

W następstwie dokonanych analiz Autorka uznaje, że spośród trzech możliwych scenariuszy rozwoju OMGGS najwłaściwszy jest scenariusz progresywny, który znajduje odzwierciedlenie w strategii rozwoju Obszaru Metropolitalnego, natomiast odnośnie do modeli rozwoju rekomenduje przyjęcie modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego, który pozwoli na wykorzystanie potencjału tkwiącego w silnych ośrodkach. Za instrumenty, które pozwolą zrealizować ten scenariusz uznaje strategię rozwoju oraz związek metropolitalny. Wskazuje też na czynniki, które powodują ograniczenia w wykorzystaniu istniejącego potencjału. W końcowej części rozdziału Doktorantka zamieszcza szereg rekomendacji w zakresie polityki rozwoju Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, odnosząc się po kolei do wyników analiz poszczególnych potencjałów. Słusznie zwraca uwagę, iż wizja rozwoju całego obszaru funkcjonalnego może kolidować z interesami pojedynczych JST i w związku z tym prowadzenie polityki należy rozpocząć od wypracowania kompromisu, który to proces powinien być poprzedzony uświadomieniem samorządów i lokalnych społeczności o zasobach kapitału terytorialnego skumulowanych na analizowanym obszarze.

Rozważania prowadzone w pracy zamykają wnioski, które stanowią całościową syntezę przeprowadzonych badań oraz zawierają kluczowe rekomendacje dla zmian o charakterze prawnym, których wprowadzenie pozwoliłoby na stworzenie podmiotu metropolitalnego i ram finansowych dla rozwoju całego obszaru oraz dotyczące konkretnych działań, które powinny zostać podjęte w ramach wdrażania strategii rozwoju OMGGS.

Doktorantka we wnioskach nie odniosła się do celów pracy, natomiast jej lektura pozwala stwierdzić, iż cele: teoretyczny i metodyczno-aplikacyjny udało się osiągnąć. Cel poznawczy wymaga doprecyzowania i mam nadzieję, iż podczas obrony Pani mgr Justyna Wiczerzak wyjaśni co miała na myśli..

Recenzowana rozprawa nasuwa następujące uwagi krytyczne:

1. Niejasne sformułowanie celu poznawczego.
2. Brak we wstępie omówienia zastosowanych metod, pomimo tego, iż część zatytułowana „Układ pracy oraz zastosowane metody” została wyróżniona.

3. Pewnym mankamentem jest brak podsumowań poszczególnych rozdziałów, łączących omawiane w nich kwestie.
4. Niepotrzebne powtarzanie sformułowania „Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, objęty badaniem”. Te dwa terminy można by stosować wymiennie.
5. W końcowej części dysertacji brakuje odniesienia do celów pracy.

W podsumowaniu recenzji pragnę zaznaczyć, że zgłoszone uwagi, o charakterze dyskusyjnym, nie wpływają na pozytywną oceną rozprawy doktorskiej. Składa się na nią szereg elementów, wśród których do najważniejszych należy zaliczyć:

- wybór interesującego z poznawczego punktu widzenia, aktualnego i aplikacyjnego tematu badań
- poprawność w ustaleniu celów badań
- zbudowanie logicznie i merytorycznie poprawnej struktury rozprawy
- kompleksowe ujęcie problemu
- umiejętność wyboru oraz zastosowania właściwych metod badawczych w celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania
- syntetyczne ujęcie przeglądu literatury w pierwszych rozdziałach pracy przy bogatej podstawie bibliograficznej (159 pozycji literatury, w tym duża część anglojęzyczna) i solidne osadzenie wywodu w różnych dyscyplinach nauki
- dobór odpowiednich wskaźników i skonstruowanie modeli poszczególnych potencjałów
- poprawne przetworzenie zebranych informacji, ich zestawienie oraz sformułowanie właściwych wniosków
- możliwość wykorzystania zastosowanych metod do oceny potencjałów innych obszarów funkcjonalnych
- cenne rekomendacje dla podmiotów metropolitalnych dotyczące dalszych kierunków rozwoju Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot.

4. Ocena formalna rozprawy

Recenzowana rozprawa liczy 178 stron. Składa się z pięciu rozdziałów, wstępu, wniosków, wykazu literatury, spisów tabel i ilustracji oraz załączników. Pod względem redakcyjnym praca przygotowana jest starannie, co w szczególności widać w części empirycznej. W pracy znajduje się aż 55 rycin i 14 tabel. Zostały one odpowiednio zaprojektowane i powiązane z treścią poszczególnych fragmentów rozprawy.

Rozprawa jest napisana poprawnym i zrozumiałym językiem, z wykorzystaniem słownictwa naukowego charakterystycznego dla dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Drobne błędy natury redakcyjnej i stylistycznej nie umniejszają walorów pracy.

5. Wniosek końcowy

Temat podjęty przez Doktorantkę należy ocenić jako ważny w kontekście rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Pragnę podkreślić, iż, pomimo pewnych uwag krytycznych, praca napisana jest w dobrym stylu. Stanowi ona dowód wysokich kompetencji Autorki w zakresie projektowania i przeprowadzania badań oraz analizy danych.

Reasumując, dysertacja Pani mgr Justyny Wieczerzak spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, zatem wnioskuję o jej dopuszczenie do publicznej obrony.

Justyna Danielewicz

